

Pajamų nelygybė Lietuvoje

DAIVA SKUČIENĖ

Socialinių tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: Skuciene@ktl.mii.lt

Straipsnio tikslas – išanalizuoti pajamų nelygybės šalyje mastus ir kryptis. Straipsnis sudarytas iš šių dalių: pirmoje apžvelgiama pajamų nelygybės samprata, remiantis keletu teorinių pūvių – visuomenės struktūros, gerovės, normatyviniu ir matavimų. Antroje dalyje ieškoma argumentų atliktų tyrimų pagrindu, kodėl reikia kalbėti apie pajamų nelygybę. Trečioje dalyje įvertinama pajamų nelygybės situacija Lietuvoje 1996–2007 m. Tyrimo metodas – pakartotinė duomenų analizė.

Pagrindinės straipsnio išvados; pajamos yra viena iš struktūrinimosi dimensijų, gerovės išraiška, apibrėžianti asmens galimybes. Pajamų nelygybės didėjimas visuomenėje siejamas su mirtingumo, nusikalstamumo didėjimu, kai kurių gyventojų sluoksnių mažėjančiu politiniu dalyvavimu ir kt. Pajamų pasiskirstymo būklei apibrėžti yra taikomi įvairūs matavimai, bet kuriuo atveju vertinimas priklauso nuo vertybinio apsisprendimo. 1996–2006 m. pajamų nelygybė Lietuvoje didėjo ir buvo viena didžiausių Europos Sąjungoje, skurdo rizikos rodiklis buvo vienas didžiausių šalyje, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis.

Raktažodžiai: pajamos, pajamų pasiskirstymas, pajamų nelygybė

ĮVADAS

Pajamų nelygybė – reiškiny, sulaukiantis dėmesio tiek politiniuose, tiek akademinuose debatuose daugumoje šalių. Politikoje paprastai keliami tikslai siejami su didesne lygybe. Tuo tarpu akademiname diskurse siekiama įvertinti pajamų nelygybės reikšmę visuomenės gyvenime, jos mastus, kryptis bei priemones ją valdyti, bandoma surasti įvairius pajamų nelygybės ir kitų reiškinų visuomenėje priežastinius ryšius. Vis dėlto, jei pajamų nelygybę kaip politinę problemą apibūdinti nesudėtinga, tai kaip tyrimo problemą apibūdinti gana sunku (Braun 1997: 109).

Todėl pajamų nelygybės tyrimo problemos argumentacija, kaip ir pats reiškinys, gali būti grindžiama įvairiais aspektais. Vieni tiria pajamų nelygybę, nes ji yra potencialus socialinio ir politinio konflikto šaltinis visuomenėje, kiti – nes tai yra nuokrypis nuo socialinio teisingumo idėjos. Treti laikosi nuostatos, kad pajamų nelygybė yra susijusi su latentiniais psichiniais, psichosocialiniais ir psichosomatiniais reiškiniais: nepasitenkinimu dėl santykinės deprivacijos, vidinės nesėkmės jausmais, potencialiu savigarbos praradimu ir pan.

Taigi visi minėti teiginiai grindžia pajamų nelygybės situacijos tyrimo reikalingumą ir Lietuvoje. Juolab, kad Lietuvoje pajamų nelygybės analizė nėra labai plačiai išplėtotą. Politinis ir žiniasklaidos susidomėjimas nėra didelis, akademiname lygmenyje analizuoja keletas autorių.

Pajamų nelygybės sampratos įvairiapusiškumas bei diskusijos apie ją paprastai orientuojasi į keletą klausimų: Kas tai yra? Kodėl reikia apie tai kalbėti? Kokie jos mastai?

Atsižvelgiant į šias temas, sudaroma ir straipsnio struktūra, atitinkanti keliamą tikslą. Straipsnio tikslas – išanalizuoti pajamų nelygybės šalyje mastus ir kryptis. Siekiant išsiaiškinti, kas yra pajamų nelygybė ir kodėl reikia apie ją kalbėti, analizuojama įvairios teorijos, atliktų tyrimų rezultatai, tuo tarpu atsakymo į trečiąjį klausimą ieškoma, vertinant pajamų nelygybės situaciją Lietuvoje 1996–2007 m. Pabaigoje pateikiamos išvados.

PAJAMŲ NELYGYBĖS SAMPRATA: KAS TAI YRA?

Vienintelio atsakymo kas tai yra pajamų nelygybė, koks jos laipsnis yra priimtinas visuomenei ir pan. nėra, greičiau vyrauja požiūrių įvairovė. Vis dėlto galima išskirti keletą pagrindinių teorinių srautų, su kuriais neišvengiamai siejasi pajamų nelygybės kaip reiškinių analizė. Tai visuomenės struktūrą analizuojančios teorijos, kaip vieną iš struktūros elementų traktuojančios ekonominį aspektą, socialinės gerovės ir socialinio teisingumo teorijos bei pajamų nelygybės matavimo teorijos. Pažymėtina, kad teorijų, kalbančių apie pajamų nelygybę, klasifikavimas yra labai santykinis, kadangi kiekviena iš jų neišvengiamai paliečia viena kitos problematiką.

Visuomenės struktūros teorijos ir pajamų nelygybė

Kalbant apie ekonominę dimensiją visuomenės struktūros teorijose neišvengiamai reikia paminėti Marxo ekonominį determinizmą.

Pagal Marxą, kiekviena istorinė era pasižymi ekstremalia nelygybe ir todėl užprogramuoja savo baigtį. Feodalizmas gimdo ankstyvąjį kapitalizmą, šiuolaikinis kapitalizmas taip pat bus pakeistas nauja, socialistine, visuomene, o pastarąjį pakeis komunistinė visuomenė. Esant jai, pajamos bus dalijamos pagal šį principą: „Iš kiekvieno pagal sugebėjimus, kiekvienam pagal poreikius“. Kitaip tariant, tie, kuriems reikia daugiau, gaus daugiau iš valstybės (Braun 1997: 39). Kaip matyti, pagal marksistinį požiūrį ekonominės nelygybės augimas iki ekstremalaus užprogramuoja visuomeninės santvarkos baigtį. O normatyvinis pajamų padalijimo principas paremtas poreikiais.

Marxo amžininkas Weberis sutiko su Marxu, kad klasė yra apibrėžiama per ekonominę nuosavybę. Tačiau Weberis parodė, kad asmuo gali pagerinti klasės poziciją, pasinaudodamas galimybėmis, kurias suteikia pajamos – ypač didindamas savo profesionalias žinias (Braun 1997: 41).

Šios dvi klasikinės teorijos iškelia du nelygybės šaltinius: struktūrinius ir individualaus pasirinkimo.

Blau (1977: 2), kalbėdamas apie socialinę struktūrą, išskiria du struktūrinių parametrų tipus: nominalius ir laipsninius. Pagal Blau'ą (1977: 7), pajamos, turtas, išsilavinimas ir galia yra laipsniniai parametrai. Jo nuomone, didesnė turto ar galios santalka didina vidutinius turto ar galios skirtumus, taigi nelygybę. Jis teigia: kuo didesnė diferenciacija, tuo didesni barjerai socialiniam bendravimui. Diferenciacija yra priešara integracijai.

Intelektualios nuosavybės svarbą virš materialios šiandieninėje visuomenėje pabrėžia Owenas (1997: 33). Jo požiūriu, kiekvieno individo atlygiai priklauso nuo vaidmens.

Gerovės teorijos ir pajamų nelygybė

Aiškinant pajamų nelygybės terminą, naudojamas paprasčiausias „pyrago“ padalijimo pavyzdys. Padalijus „pyragą“ į lygias dalis visiems gavėjams bus visiška lygybė, o įvedus papildomą dimensiją, kuri turės reikšmės dalijamo pyrago dalių dydžiui, tai jau bus nelygybė (Atkinson, Bourguignon 2000: 14).

Trumpai tariant, pajamų nelygybė – tai pajamų skirtumai tarp individų ekonomikoje¹. Pajamų skirtumai skirstomi į:

- Kompensacinius (siejami su asmens pasirinkimu);
- Nekompensacinius (siejami su asmens galimybėmis) (Nygard, Sandstrom 1979: 3).

Paprastai lygybės / nelygybės analizėje orientuojamasi tik į nekompensacinius pajamų skirtumus. Beje, šiuos skirtumus savo teorijose netiesiogiai iškėlė ir sociologijos klasikai Marxas ir Weberis.

Pajamų nelygybės analizė yra neatsiejama nuo individualios gerovės sampratos. Pajamų svarbą individualiai gerovei pabrėžė Collinsas (2000: 19). Jo nuomone, dideli pinigai yra emocinė energija, maksimalus vartojimas bei galimybė juos keisti į prestižą ir galią. Tuo tarpu mažos pajamos apsiriboja tik būtinu vartojimu. Collinsas (2000: 20) individualią gerovę traktuoja kaip galimybes: vartojimo ir investicijų į profesinį kapitalą.

Gerovės ekonomikoje yra labai svarbus tiesiogiai su pajamų nelygybe susijęs aspektas – tarpasmeninis individualios gerovės palyginimas. Remiantis šiuo aspektu apibrėžiamos ir teisingumo normos, teigia Nevailainenas (2001: 46).

Diskurse apie pajamų nelygybę ir gerovės ekonomiką dažnai iškyla pajamų nelygybės ir skurdo santykio tematika. Skurdas egzistuoja dėl to, kad negalima gyventi pagal priimtą gyvenimo lygį dėl išteklių stokos. O tai gali būti augančios pajamų nelygybės pasekmė, teigia Ackerman, Goodwin, Daugherty, Gallagher ir kt. (2000: 151).

Sen (žr. Atkinson, Bourguignon 2000: 73) į pirmą vietą iškelia galimybes, užtikrinančias sėkmingą individo funkcionavimą. Jo požiūriu, dauguma socialinių klausimų, tokių kaip raštingumas ar kūdikių mirtingumas, yra glaudžiai susiję su pajamų lygiu. Taigi pajamų pasiskirstymas turi reikšmės galimybėms funkcionuoti visuomenėje.

Kaplowas, Shavellas (2002: 17) teigia, kad gerovės ekonomikoje individualios gerovės sąvoka apima viską, ką individas gali vertinti: prekes ir paslaugas, kurias individas gali vartoti, socialinį ir aplinkos palankumą, asmeninę pilnatvę, užuojautą kitiems ir t. t. Asmeninė gerovė atspindi ir neigiamą poveikį asmeniui bei nuosavybei. Gerovė yra iš esmės asmeninis konstruktas, kylantis iš individo sampratos. Tačiau kyla klausimas: jei individuali gerovė yra nelygybės pagrindas, o individuali gerovė yra labai subjektyvi, tai kas tada yra pajamų nelygybė?

Jie atsako į šį klausimą, tvirtindami, kad individuali gerovė apibrėžiama pajamomis. Tuo tarpu pajamų pasiskirstymas yra socialinės gerovės klausimas. Kadangi socialinė gerovė tiesiogiai priklauso nuo to, kaip lygiai gerovė yra paskirstyta tarp individų (Kaplow, Shavell 2002: 20). Šių autorių požiūriu, nepritartinas nelygybės laipsnis, kuriam esant, individų gerovė blogėja.

Normatyvinis pajamų nelygybės aspektas

Dažnai nelygybės teorijos yra vadinamos „ideologijomis“, intelektualiomis kovomis, kurios negali būti įrodomos.

Todėl, kalbant apie pajamų pasiskirstymą / nelygybę, pirmiausia reikia išsiaiškinti normatyvinius arba etinius principus ir juos paaiškinti.

Normatyviniai pajamų nelygybės aspektai išryškėja šiuose apibrėžimuose, apibūdinančiuose kas yra lygus pajamų pasiskirstymas:

- Liberalus apibrėžimas: kiekvienas individas gauna pajamų sumą atitinkamai jo darbui.
- Minimalus apibrėžimas: kiekvienas individas gali patenkinti pripažintus minimalius poreikius.

¹ <http://www.johnwiley.com.au/highered/eco2e/micro/student-res/glossary.html>

- Egalitarinis apibrėžimas: kiekvienas individas turi lygiai tą pačią pajamų sumą.
- Grupinis apibrėžimas: atstovai iš skirtingų socialinių grupių turi vidutiniškai tą pačią pajamų sumą (Nygard, Sandstrom 1979: 3).

Tuo tarpu Jantti (1993: 53) teigia, kad išteklių paskirstymas yra lygus tada, jei visi žmonės turi lygias galimybes. Iš to išplaukia, kad nelygybė, kuri yra už individualios kontrolės ribų, yra neteisinga, o kylanti iš skirtingų asmeninių pasirinkimų – teisinga.

Požiūriai į pajamų nelygybę dažniausiai skirstomi į dvi dideles grupes: konservatyvius ir radikalusius. Remiantis konservatyviuoju požiūriu, sistema teikia atlygius labiausiai nusipelnusiems (dėl savo pastangų ir sunkaus darbo), taigi *status quo* išlaikymas visuomenėje saugo visų interesus. Pagal radikalųjį požiūrį, galingieji paprasčiausiai pasinaudoja jėga, prievarta, diskriminaciniais mokesčiais ir kitais metodais didinti savo turtą. Pagal šį požiūrį, pernelyg didelis nelygybės laipsnis visuomenėje gali pažeisti visuomenės funkcionavimą bei jos piliečių gerovę.

Pajamų nelygybės matavimo teorijų apžvalga

Pajamų nelygybės matavimo teorijos apima ne tik matavimų, indeksų konstravimą, bet ir jų interpretaciją bei tobulinimą. Paprastai indeksai yra keleto rūšių: atspindintys normatyvinį pajamų nelygybės aspektą ir jo neatspindintys. Tarp normatyvinių reikia paminėti Atkinson indeksus (Atkinson, Bourguignon 2000: 41); tarp neturinčių normatyvinio aspekto – Gini, Theil ir kt. (Atkinson, Bourguignon 2000: 104).

Vieni paprasčiausių matavimų yra grafiniai: pajamų kreivė, Pareto grafikas, Lorenco kreivė ir Gini grafikas (Nygard, Sandstrom 1979: 9). Plačiau naudojama Lorenco kreivė (Atkinson, Bourguignon 2000 102). Lorenco kreivė: kaupiamosios agreguotų pajamų dalys išdėstomos pagal kaupiamąsias pajamų gavėjų dalis didėjančia tvarka (Nygard, Sandstrom 1979: 9).

Ranginiai matavimai taip pat yra vieni paprasčiausių (Nygard, Sandstrom 1979: 49). Iš jų pajamų kvintiliai ir deciliai, kurių esmė yra tai, kad visi populiacijos dalyviai yra padalijami į penkias ar dešimt lygių dalių pagal suteiktus rangus atitinkamai pajamoms didėjančia tvarka. Tokiu atveju galima stebėti, kokio dydžio pajamomis disponuoja 10 ar 20% turtingiausiųjų ar neturtingiausiųjų visuomenės narių. Šie matavimai yra gana plačiai paplitę ir taikomi palyginamosiose analizėse (pvz., kvintilinis matavimas taikomas EUROSTAT duomenyse, apibūdinančiuose pajamų nelygybę Europos Sąjungoje). Jie kritikuojami todėl, kad nėra informatyvūs apie pasiskirstymą kvintilių ir decilių viduje, taip pat neparodo tarpasmeninio palyginimo tarp individų pajamų.

Siekiant išspręsti minėtas problemas buvo konstruojami pajamų nelygybės indeksai (deja, kiekvienas su trūkumais), nes aprėpti pajamų nelygybės įvairiapusiškumą vienu indeksu yra sudėtinga. Dažniau naudojami Gini, Atkinson, Bendrosios entropijos indeksai. Gini indeksas parodo dviejų gavėjų pajamų, atsižvelgiant į jų ranginę poziciją pagal pajamas, santykinį skirtumą (Pedersen 2004: 437). Nors Gini indekse kiekvieno individo indėlis į socialinę gerovę priklauso nuo jo gerovės / pajamų, jame taip pat atsižvelgiama į asmens gerovės priklausomybę nuo visuomenės pajamų.

Gini indekso trūkumas yra tai, kad jis labiausiai atspindi pajamų skirtumus pajamų pasiskirstymo viduryje bei menkai atspindi juos viršutiniame ir apatiniame pajamų pasiskirstymo krašte.

Pasak Pederseno (2004: 32), Gini indeksas yra socialinės gerovės funkcija, kurios pagrindinis elementas – pavydas, t. y. individas lygina savo pajamas su kito individo pajamomis (didesnėmis). Taigi ir pajamų nelygybę galima apibūdinti kaip „pavydo“ laipsnį visuomenėje.

Atkinsono indeksas parodo santykinius socialinės gerovės nuostolius, susijusius su atitinkamu pajamų nelygybės laipsniu (rizika gauti mažesnes pajamas, lyginant su situacija, jei tos pačios pajamos būtų paskirstytos lygiai). Pagrindinis Atkinsono indekso bruožas yra epsilės parametras, kuris sąlygoja tiek pajamų nelygybės nepageidaujamo laipsnį, tiek laipsnį – kurie pajamų skirtumai yra priimtini žemiausiuose pajamų pasiskirstymo kraštuose. Epsilės didėjimas rodo didesnį pajamų nelygybės nepageidaujamo laipsnį (Pedersen 1999: 34).

Apibendrintos entropijos indeksai yra patrauklūs dėl savo analitinių savybių, tvirtina Pedersenas (1999: 35). Jei, pavyzdžiui, pajamų nelygybė didėja tam tikrame laikotarpyje, galima pasidomėti, ar ji didėjo dėl pokyčių pajamų pasiskirstyme tarp atitinkamų populiacijos grupių, ar dėl atitinkamų pajamų šaltinių pasiskirstymo.

Vienas dažniau taikomų apibendrintos entropijos indeksų yra Theil indeksas (Pedersen 1999: 35).

KODĖL REIKIA KALBĖTI APIE PAJAMŲ NELYGYBĘ?

Atsakymas į klausimą, kodėl apskritai reikia kalbėti apie pajamų nelygybę, grindžiamas atliktų tyrimų rezultatais, kuriuos aptarsime toliau. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo atveju diskursas yra glaudžiai susijęs su pajamų nelygybės normatyviniu aspektu bei pajamų reikšme asmens galimybėms.

Pajamų nelygybė ir vartojimas

Brauno (1997: 4) požiūriu, nepasiturintiems brangesnės prekės yra neprieinamos.

Tuo tarpu Kruegeris, Perri (2006: 165) teigia, kad pajamų nelygybė turi reikšmės tik nedideliams vartojimo pokyčiams. Pasak JAV atlikto 25 metų trukmės tyrimo išvadų, pajamų nelygybei padidėjus, namų ūkiai, turintys kreditus, naudojami draudimo mechanizmais. Jei draudimo mechanizmų nėra, tai, be abejonės, pajamų nelygybė sąlygotų didesnę vartojimo nelygybę.

Neadekvačios būsto sąlygos

Braunas (1997: 19) parodė, kad JAV 1980–1990 m. įvyko šie būsto pokyčiai (siejami su augančia pajamų nelygybe).

Atsirado sunkumų jaunosms šeimoms įsigyti savo būstą; padidėjo būsto perkrovimas; tapo sunkiau išsinuomoti būstą; mažiau žmonių pirko būstą (ypač jauni asmenys, etninių mažumų atstovai, vienišos motinos ir mažas pajamas turinčios šeimos); padidėjo būsto diferenciacija. Vaikai iš nepasiturinčių šeimų tris kartus dažniau gyvena neadekvačiomis būsto sąlygomis nei vaikai iš tų šeimų, kurių pajamos buvo pakankamos.

Pajamų nelygybė ir sveikata

Pagal Lynchą (2000: 2), pajamų nelygybė daro poveikį sveikatai, suvokiant savo vietą socialinėje hierarchijoje atitinkamai pajamoms. Šis suvokimas generuoja neigiamas emocijas, kurios veikia sveikatą per psicho-, neuro-, endokrininius mechanizmus arba streso sąlygojamu elgesiu, pavyzdžiui, rūkymu.

Pasak Subramaniano, Kawachi'o (2006: 14), pajamos yra labai susijusios su sveikatos būkle. Didesnės pajamos užtikrina didesnes galimybes įsigyti prekes ir paslaugas, kurios palaiko sveikatą: geresnį maitinimą, būstą, geros kokybės sveikatos paslaugas ir t. t. Tačiau pasiekus tam tikrą pajamų ribą, sveikatos pagerėjimų nenustatoma.

Pajamų nelygybė ir mirtingumas

Pagal Brauną (1997: 17), nepasiturintys žmonės tris–keturis kartus dažniau serga nei tie, kurie turi vidutines ar didesnes pajamas. Mažesnes pajamas gaunantys asmenys turi du kartus didesnę sergamumo riziką dėl gyvenimo stiliaus (maitinimosi, alkoholio ar kt. žalingų medžiagų vartojimo).

Pajamų nelygybė ir švietimas

Vaikai iš nepasiturinčių šeimų, ateidami įmokyklą, dažniau stokoja elgesio ir kognityvinių žinių, turi mažesnius ugdymo pasiekimus ir motyvaciją. Nepasiturinčių tėvų vaikai vienuolika kartų dažniau nebaigia aukštosios mokyklos nei pasiturinčiųjų (Braun 1997: 21).

Pajamų nelygybė sąlygoja mokymo kokybės pasirinkimą mokyklose (Glomm, Ravikumar 2003: 290). Paprastai didesnes pajamas turintieji renkasi geresnes mokyklas.

Pajamų nelygybė ir politinis dalyvavimas

Pajamų nelygybės sąsajos su politika remiasi medianinio balsuotojo teorema, pagal kurią balsuotojas teikia pirmenybę didesniai persikirstymui, kai jo pajamos sumažėja, lyginant su vidutinėmis (Lenz 2003: 2). Ši teorija, žinoma, yra kritikuojama, nes teigiama, kad balsuotojo pirmenybės persikirstymui priklauso ne nuo jo nelygybės suvokimo, bet nuo tikimybės suvokimo, kad ateityje gaus didesnes išmokas.

Apibendrinama (Solt 2008: 3), kad diskusijos apie ekonominės nelygybės ir piliečių politinio dalyvavimo ryšį yra dvejopos: vieni teigia, kad ekonominė nelygybė mažina politinį dalyvavimą, ypač neturtingų piliečių, kiti – kad didesnė pajamų nelygybė sąlygoja didesnį politinį dalyvavimą (Solt 2008: 3).

Santykinės galios teorija teigia, kad ekonominė nelygybė daro neigiamą poveikį politiniam dalyvavimui, ypač tarp nepasiturinčių asmenų, kadangi jie prieina išvadą, kad jų situacija yra natūrali, nulemta, nes niekas nesikeičia, todėl, pasitraukia iš politinio dalyvavimo.

Konfliktų teorija laikosi šios pozicijos: pajamų nelygybė skatina žmonių dalyvavimą politikoje, nes, esant skirtingiems požiūriams apie persikirstymą, atsiranda interesas dalyvauti politikoje.

Pagal išteklių teoriją, politinio dalyvavimo ir ekonominės nelygybės ryšys priklauso nuo asmens pajamų. Ši teorija remiasi požiūriu, kad norint dalyvauti politikoje, reikia išteklių. Tokiu atveju didesnė ekonominė nelygybė reiškia mažesnį politinį dalyvavimą tarp nepasiturinčiųjų, tačiau didesnį tarp pasiturinčių piliečių (Solt 2008: 3).

Soltas (2008: 21) tyrė ekonominės nelygybės ir politinio dalyvavimo ryšį JAV, Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Švedijoje. Priėjo išvadą, kad esant lygiau paskirstytiems ekonominiams ištekliams, galia paskirstoma lygiau, nepasiturintys gyventojai labiau domisi politika ir joje dalyvauja.

Pajamų nelygybė ir nusikalstamumas

Brauno (1997: 10) požiūriu, globaliajame kontekste galima pastebėti tendenciją, kad pajamų nelygybė yra tiesiogiai siejama su nužudymų didėjimo tempais. Šis ryšys ypač stiprus, kai persidengia su ekonomine diskriminacija dėl rasės, religijos ar etninių grupių. Braunas (1997: 13) teigia, kad mažinant pajamų nelygybę, galima sumažinti nusikalstamumą.

Pajamų nelygybė ir šeimos gyvenimas

Del ekonominės situacijos blogėjimo žmonės daugiau dirba, todėl turi mažiau laisvalaikio bei bendrų šeimos veiklų, didėja skyrybų skaičius, tvirtina Braunas (1997: 14). Kita vertus, pajamų nelygybė yra tiek skyrybų priežastis, tiek skyrybų padarinys, nes daugėja vienišų motinų, auginančių vaikus, dalis visuomenėje.

Pajamų nelygybė ir migracija

Teigiama, kad pajamų nelygybės ir migracijos ryšys dar nėra pakankamai aiškiai ištirtas (Stark 2006: 147). Remiantis santykinės deprivacijos teorija, asmenys, kurie turi mažesnes pajamas nei grupė, gali išvykti ieškoti darbo kitur. Be to, tyrimai rodo, kad kuo didesnė pajamų nelygybė, tuo didesnė migracija.

Pagal neoklasikinį migracijos modelį, migracija egzistuoja, nes yra darbo užmokesčių skirtumai (Quinn 2006: 135). Jo teigimu, bendruomenės, kuriose yra pakankamai didelė migracija, turi didelę pajamų nelygybę.

PAJAMŲ NELYGYBĖ LIETUVOJE 1996–2007 M.

Tyrimo metodika. Pajamų nelygybei apžvelgti Lietuvoje naudojama atvejo ir palyginamoji analizė. Atvejo analizėje duomenų šaltinis yra namų ūkių biudžetų tyrimų duomenys ir pakartotinė šių duomenų analizė. Tuo tarpu palyginamojoje analizėje, kuri skirta analizuoti Lietuvos pajamų nelygybę kitų šalių kontekste, yra taikoma pakartotinė statistikos duomenų analizė EUROSTAT publikuojamuose šaltiniuose.

Naudojama šie matavimai: pasiskirstymas deciliais ir kvintiliais, kvintilinis santykis ir Gini indeksas (Nygard, Sandstrom 1979: 42; Pedersen 1999: 437).

Taigi apžvelkime, koks pajamų nelygybės laipsnis Lietuvoje, jos kitimo tendencijos, pajamų nelygybė Europos Sąjungos šalių kontekste.

1 lentelė. Disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui deciliuose 1996–2006 m.

Pajamų decilis	1996	2006	Pajamų dalies pokytis proc. punktais
	% nuo visų pajamų		
1	2,1	2,7	+0,6
2	4,6	4,5	-0,1
3	5,8	5,5	-0,3
4	6,8	6,8	0
5	7,8	7,4	-0,4
6	8,9	8,1	-0,8
7	10,4	9,0	-0,6
8	12,3	11,0	-1,3
9	15,2	15,7	+0,5
10	26,2	29,4	+3,2

Kaip matyti iš 1 lentelės duomenų, neturtingiausiojo visuomenės sluoksnio pajamos dešimties metų laikotarpyje išaugo apie pusę procentinio punkto. Tačiau galima pastebėti, kad labiausiai padidėjo pajamų dalis dešimtajame decilyje, t. y. labiausiai pasiturinčiųjų sluoksnyje. Galima daryti išvadą, kad dešimties metų laikotarpyje pajamų nelygybė didėjo, nes pajamos telkėsi viršutiniame decilyje.

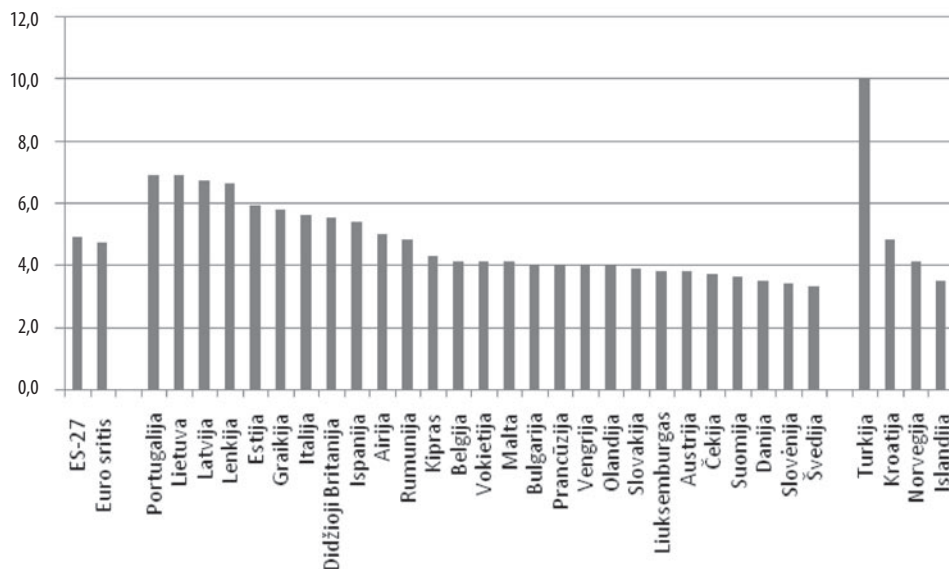

2 lentelė. Gini koeficiento vertė 1996–2006 m. (%)

1996 m.	2006 m.	Pokytis ±
33,6	35	1,4

Gini koeficiento vertė 1996–2006 m. padidėjo beveik 1,5 procentinio punkto. Tai rodo, kad pajamų nelygybė minėtame laikotarpyje padidėjo ir visuomenės pajamų pasiskirstymas vidiniame intervale, o ne tik kraštuose.

Pajamų nelygybės mastus, dydį iliustruoja ir šio reiškinio rodiklių palyginimas kitose šalyse. Toliau pateikiama kvintilinio santykio (pirmojo ir penkto kvintilių pajamų santykis) reikšmės Europoje 2005 m.²

Pav. Pajamų nelygybė (kvintilinis santykis) 2005 m.

Šaltinis: Eurostat Yearbook 2007.

Kaip matyti paveiksle, Lietuvoje, palyginti su Europos Sąjungos šalimis, pajamų nelygybė yra viena didžiausių – didesnė tik Portugalijoje. Pajamų nelygybė Lietuvoje gerokai viršija Europos šalių vidurkį. Akivaizdu, kad pajamų nelygybė yra mažiausia Skandinavijos šalyse ir Suomijoje, tuo tarpu kvintilinis santykis Lietuvoje yra beveik du kartus didesnis nei minėtose šalyse.

Kvintilinio santykio dinamika Europos šalyse pateikiama 3 lentelėje.

² Eurostat dar neskelbia 2006 m. duomenų. Paskutiniai skelbiami duomenys yra 2005 m., tačiau remiamasi prielaida, kad per vienerius metus reiškinio tendencijos reikšmingai nepakito.

3 lentelė. Kvintilinio santykio dinamika Europos šalyse

Šalis	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Austrija	4	3,8	3,6	3,5	3,7	3,4	3,5	–	4	3,8	3,8
Belgija	4,5	4,2	4	4	4,2	4,3	4	–	4	4	4,1
Bulgarija	–	–	–	3,9	3,8	3,8	3,8	3,8	3,6	4	4
Vengrija	–	–	–	–	–	–	–	–	4,6	–	4
Kipras	–	–	4,4	–	–	–	–	–	4,1	–	4,3
Čekija	–	3,3	–	–	–	–	3,4	–	–	–	3,7
Danija	3,1	3	2,9	3	3	3,1	3,1	–	3,6	3,4	3,5
Estija	–	7	7	6,7	6,5	6,3	6,1	6,1	5,9	7,2	5,9
Suomija	–	3	3	3,1	3,4	3,3	3,5	3,7	3,6	3,5	3,6
Prancūzija	4,5	4,3	4,4	4,2	4,4	4,2	4	3,9	3,8	4,2	4
Vokietija	4,6	4	3,7	3,6	3,6	3,5	3,6	–	–	–	4,1
Graikija	6,5	6,3	6,6	6,5	6,2	5,8	5,7	–	6,4	5,9	5,8
Vengrija	–	–	–	–	–	3,2	3,4	3	3,3	–	4
Airija	5,1	5,1	5	5,2	4,9	4,7	4,5	–	5	5	5
Italija	5,9	5,6	5,3	5,1	4,9	4,8	4,8	–	–	5,6	5,6
Latvija	–	5	4,8	5,4	5,1	5,5	–	–	–	–	6,7
Lietuva	–	5,2	4,6	4,8	5	–	4,9	–	–	–	6,9
Liuksemburgas	4,3	4	3,6	3,7	3,9	3,7	3,8	–	4	3,7	3,8
Malta	–	–	–	–	–	4,5	–	–	–	–	4,1
Olandija	4,2	4,4	3,6	3,6	3,7	3,5	3,8	4	4	–	4
Lenkija	–	–	–	–	4,2	4,6	4,5	–	–	–	6,6
Portugalija	7,4	6,7	6,7	6,8	6,4	6,4	6,5	7,3	7,4	7,2	8,2
Rumunija	–	–	–	4,2	4,4	–	4,6	4,7	4,6	4,8	4,9
Slovakija	–	3,1	3,2	3,2	3,2	3,2	–	–	–	–	3,9
Ispanija	5,9	6	6,5	5,9	5,7	5,4	5,5	5,1	5,1	5,1	5,4
Švedija	–	–	3,1	3,4	3,2	3,5	3,4	3,3	–	3,3	3,3
Didžioji Britanija	5,2	5	4,7	5,2	5,2	5,2	4,9	5,5	5,3	–	5,6

Šaltinis: Eurostat.

1996–2006 m. kvintilinis santykis Lietuvoje išaugo 1,7 karto, tuo tarpu Portugalijoje, kurioje pajamų nelygybė yra didžiausia Europos Sąjungoje, – 1,5 karto, Danijoje, Suomijoje, Švedijoje – apie 0,5 karto. Šiuo laikotarpiu pajamų nelygybė beveik nepasikeitė Vokietijoje, o Prancūzijoje ji sumažėjo 0,3 karto. Vadinasi, galima teigti, kad Lietuvoje, lyginant su daugeliu kitų Europos šalių, dešimties metų laikotarpiu pajamų nelygybė gana sparčiai augo.

4 lentelė. Šalys pagal Gini koeficientą (JT)

Šalis	Gini	Metai
Austrija	29,1	2004
Belgija	33	2000
Bulgarija	29,2	2005
Čekija	25,4	1996
Danija	24,7	2000 est.
Estija	35,8	2003

Suomija	26,9	2000
Prancūzija	32,7	2004
Vokietija	28,3	2000
Graikija	34,3	2000 est.
Vengrija	26,9	2002
Airija	34,3	2000
Italija	36	2000
Latvija	37,7	2003
Lietuva	36	2003
Olandija	30,9	1999
Norvegija	25,8	2000
Lenkija	34,5	2002
Portugalija	38,5	1995 est.
Rumunija	31	2003
Rusija	39,9	2002
Slovakija	25,8	1996
Slovenija	28,4	1998
Ispanija	34,7	2000
Švedija	25	2000
Šveicarija	33,7	2000
Jungtinė Karalystė	36	1999
JAV	40,8	2007 est.

Šaltinis: Gini index; UN: Data from the United Nations Development Programme; CIA: Data from the Central Intelligence Agency's The World Factbook.

Gini koeficiento vertės Lietuvoje taip pat daugiau nei 10 procentinių punktų didesnės už šio koeficiento vertes Skandinavijos šalyse. Lietuvos, Jungtinės Karalystės ir Estijos Gini koeficientas yra vienodas. Pagal Gini koeficientą, Lietuvoje, lyginant su JAV, Rusija, Portugalija, pajamų nelygybė yra mažesnė.

IŠVADOS

Pajamos yra viena iš asmens statuso visuomenėje bei klasės dimensijų. Jos yra galimybių šaltinis, galintis turėti reikšmės pozicijos visuomenėje pokyčiui.

Pajamų nelygybė apibrėžiama per pajamų skirtumus tarp individų, kurie kyla iš asmens pasirinkimo ir jo galimybių. Pajamos siaurąja prasme siejamos su individualia gerove. Visų pirma tai galimybės vartoti, investuoti, keisti į prestižą. Iš šių aspektų kyla tarpasmeniniai pajamų palyginimai bei skurdo ir socialinės atskirties reiškiniai. Pajamų paskirstymas yra svarbus socialinei gerovei, nes ji priklauso nuo to, kaip lygiai gerovė yra paskirstyta tarp individų.

Pajamų pasiskirstymas ir nelygybė yra neatsiejami nuo vertybinio apsisprendimo. Apibendrintai normatyvinė pajamų nelygybės samprata skiriama į dvi pagrindines kryptis: konservatyvus požiūris, teigiantis, kad sistema teikia didesnius atlygius tiems, kurie labiausiai yra nusipelnę (dėl savo individualių pastangų ir sunkaus darbo), taigi *status quo* išlaikymas visuomenėje saugo visų interesus, bei radikalus požiūris, teigiantis, kad pernelyg didelis nelygybės laipsnis visuomenėje gali pažeisti visuomenės funkcionavimą bei jos piliečių gerovę.

Pajamų nelygybės matavimai yra gana įvairūs ir jų privalumai bei trūkumai dažniausiai apibūdinami tuo, kad jie pabrėžia tam tikrą pajamų pasiskirstymo visuomenėje aspektą.

Pajamų nelygybė yra reikšminys visuomenėje, sąlygojantis kitų neigiamų reiškinių augimą. Tai neadekvatus visuomenės kontekste vartojimas, netinkamos būsto sąlygos, dalies visuomenės blogėjanti sveikata, todėl ir didėjantis mirtingumas. Dalies visuomenės nepakankamas prieinamumas prie kokybiško švietimo, mažesnis politinis dalyvavimas, augantis nusikalstamumas, griūvantis šeimos gyvenimas bei didėjanti migracija.

1996–2006 m. pajamų nelygybė Lietuvoje didėjo, kadangi sparčiau augo dešimties procentų labiausiai pasiturinčių gyventojų pajamos. Šalies pajamų nelygybė yra viena didžiausių Europos Sąjungoje, išskyrus Portugaliją. Pajamų nelygybės augimas dešimties metų laikotarpyje, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, Lietuvoje buvo spartesnis.

Gauta 2008 08 11

Priimta 2008 09 12

Literatūra

1. Ackerman, F.; Goodwin, N. R.; Dougherty, L.; Gallagher, K. 2000. *The Political Economy of Inequality*. Washington, D. C. Covelo, California: Island Press.
2. Atkinson, A. B.; Bourguignon, F. 2000. *Handbook of Income Distribution*. Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Singapore, Tokyo: Elsevier Science.
3. Beblo, M.; Knaus, T. 2000. "Measuring income inequality in Euroland", *Luxembourg Income Study Working Paper Series 232*.
4. Blau, P. M. 1977. *Inequality and Heterogeneity: a Primitive Theory of Social Structure*. New York: Free Press.
5. Braun, D. 1997. *The Rich Get Richer: The Rise of Income Inequality in the United States and the World*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
6. Collins, R. 2000. "Situational stratification: a micro-macro theory of inequality", *Sociological Theory* 18.
7. Erikson, R.; Hansen, E. J.; Ringen, S.; Uusitalo, H. (eds.). 1987. *The Scandinavian Model: Welfare States and Welfare Research*. New York, London, England.
8. Furman, J.; Stiglitz, J. E. 1998. *Economic Consequences of Income Inequality*. <http://www.kc.frb.org/publicat/sympos/1998/S98stiglitz.pdf>
9. Glomm, G.; Ravikumar, B. 2003. "Public education and income inequality", *European Journal of Political Economy* 19: 289–300.
10. Jantti, M. 1993. *Essays on Income Distribution and Poverty*. ABO Akademi University Press.
11. Kaplow, L.; Shavell, S. 2002. *Fairness versus Welfare*. Harvard University Press.
12. Korpi, W. 2000. *Faces of Inequality: Gender, Class and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States*. Oxford University Press.
13. Krueger, D.; Perri, F. 2006. "Does income inequality lead to consumption inequality? Evidence and theory", *Review of Economic Studies* 73: 163–193.
14. Lenz, G. 2003. *The Policy-Related Causes and Consequences of Income Inequality*. Russell Sage foundation to the Princeton Working Group on Inequality.
15. Lynch, J. W. 2000. "Income inequality and mortality: importance to health of individual income, psychosocial environment, or material conditions – education and debate", *British Medical Journal* 29.
16. Nevalainen, K. 2001. "Justice, charity and the welfare state: moral and social dimensions", *Acta Philosophica Fennica* 68.
17. Nygard, F.; Sandstrom, A. 1979. *Studies Based on International Statistical data 2. On the Measurement of Income Inequality a Review, part 1*. Department of Statistics, University of Stockholm, Sweden.
18. Owen, D. 1997. *Sociology after Postmodernism*. London: SAGE Publications.
19. Pedersen, A. W. 1999. *The taming of Inequality in Retirement*. Fafo-report 317.
20. Pedersen, A. W. 2004. "Inequality as relative deprivation: a sociological approach to inequality measurement", *Acta Sociologica* 47(1): 31–49.
21. Quinn, A. M. 2006. "Relative deprivation, wage differentials and Mexican migration", *Review of Development Economics* 109/10: 135–153.
22. Rehme, G. 2007. "Education, economic growth and measured income inequality", *Economica* 74: 403–514.

23. Solt, F. 2008. "Economic inequality and democratic political engagement", *American Journal of Political Science* 52(1).
24. Stark, O. 2006. "Inequality and migration: a behavioral link", *Economics Letters* 91: 146–152.
25. Subramanian, S. V.; Kawachi, I. 2006. "Being well and doing well: on the importance of income for health", *International Journal of Social Welfare* (Suppl. 1) S13–S22.

DAIVA SKUČIENĖ

Income inequality in Lithuania

Summary

The article is divided into three main parts. The first part offers a theoretical background of income inequality on the basis of society structure, welfare, value principles and measurement. The second part is devoted to exploring previous researches to find out why income inequality analysis is important. Finally, trends of income inequality during 1996–2006 are assessed. Secondary data analysis is applied to get the findings of the research.

The main conclusions are: income is one of the dimensions of the status in society. Income also determines personal possibilities. Income distribution is defined using various measurements, but the evaluation always depends on the choice of values. During ten years (1996–2006), income inequality in Lithuania increased, but also the risk of poverty was one of the highest in Europe. Income inequality in Lithuania was one of the highest in the European Union.

Key words: income, income distribution, income inequality